

tetését: „Őszinte szívvel kívánjuk, hogy ünnepeltünk életében is minden változatlanul folytatódjék tovább! Tudós férje mellett, szeretett családja körében Isten éltesse sokáig jó erőben, egészségben, töretlen munkakedvvel, hogy még sokáig gazdagítsa tudásunkat a magyarországi könyv- és művelődéstörténet területén mindnyájunk örömére!”

(Crescit eundo. Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára [szerk. Simon Melinda, Perger Péter]. [Budapest] Argumentum, 2011. 276 p. /A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei ; 4./)

Pogány György

Klimo György püspök és kora

A kötet a 2010-ben, Klimo György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett konferencia előadásait tartalmazza. Először Monok István levezető elnök tollából olvashatunk egy rövid bevezetőt, majd a konferencia „főszerplője”, Klimo György életrajza következik.

A kötet szerkesztői, Pohánka Éva és Szilágyi Mariann jól elkülöníthető tematikai egységekre osztották a kiadványt. Az elsőben, *A nagy könyvtáralapítók* címmel igyekeztek kontextusba helyezni Klimo György tevékenységét és könyvtárát. Az első tanulmányt Pohánka Éva jegyzi; a szerző kísérletet tesz arra, hogy a korábban megjelent és a szakirodalomban széles körben elterjed adatokat, amelyek a könyvtár állományának nagyságáról szólnak, helyesbítse. Munkája alapját a Klimo püspök halálakor készült leltárban szereplő könyvjegyzék és a Koller József által készített, az 1779-es állapotot tükröző katalógus adja. Az új adatokat, amelyek a korábbiakhoz képest lényegesen kisebb állományról szólnak, másfajta vizsgálattal is igyekszik a szerző alátámasztani. A püspöki könyvtár eredeti helyszínének alaprajza és leírása ad támpontot annak mérlegeléséhez, hogy a polcokra mekkora állomány férhetett el.

Eszterházy Károly püspök egyik egyházlátogatása során véletlenül bukkant egy, a tridenti zsinatot ábrázoló metszetre, s ez az ábrázolás annyira elnyerte tetszését, hogy az Egri Főegyházmegyei Könyvtár díszítésének alapjául választotta. Löffler Erzsébet a könyvtár berendezésének ikonográfiai programját elemzi tanulmányában, de nem művészettörténeti szempontból, hanem azt vizsgálja, hogy Eszterházy Károly püspök világgépét hogyan tükrözi a freskó.

Doina Biro Hendre francia nyelvű tanulmánya Batthyány Ignác, a gyulafehérvári Batthyaneum megalapítójának történetírói munkásságát, tudományszervező és könyvtáralapítói tevékenységét mutatja be.

A következőkben Boda Miklós, Szelestei N. László, Hartvig Gabriella, Jankovits László és Szilágyi Mariann Klimo Könyvtárban folytatott kutatásairól kapunk áttekintést. Boda Miklós szubjektív visszaemlékezése sok élményt idézhet fel azokban, akik részesei voltak a Klimo Könyvtár nyilvánossá tételének 200. évfordulóján rendezett ünnepségeknek 1974-ben; a fiatalabbakat pedig olyan korszak-

ba kalauzolja, amikor még egy jubileum megünnepléséhez is politikai beleegyezésre volt szükség.

Szelestei Nagy László tanulmányában Lodovico Antonio Muratori erkölcstani műveinek latin és magyar fordítását, kiadását, terjedését vizsgálja. Klimó György még a magyarországi ügyek referenseként dolgozott a bécsi Magyar Kancellárián, amikor megismerkedett Bernardo Lamaval, aki Muratori művének fordítását megkezdte. Muratori a reformkatolicizmus híve volt, munkáinak megjelenését akadályozták a jezsuiták – tehették, hiszen az ő kezükben volt 1759-ig a cenzúra-hivatal. Muratori művét már első megjelenésekor támadták az olasz jezsuiták, így XIV. Benedek vizsgálatot rendelt el az ügyben. Muratori számára kedvező döntés született: a mű elvei egyeztek az egyház tanításával. Megkezdődhetett a *De recta hominis Christiani devotione* terjesztése. A korban igen gyakori volt, hogy *liber gradualis*ként – néhány lapos tézisekhez kötve könyveket „terjesztettek” teológiai vagy bölcsészeti vizsga alkalmával a hallgatók. Szelestei Nagy László tanulmányában arra következtet, hogy Muratori művét a bécsi akadályoztatás ellenére ilyen módon terjesztették Magyarországon.

Hartvig Gabriella tanulmánya középpontjába Michael Denis császári könyvtárost állítja, aki James Macpherson ossiáni verseit elsőként fordította németre, s a műhöz csatolva saját verseit is kiadta. Magyarországon fordításai mellett jelentősége Denist az is, hogy a bécsi Collegium Theresianum professzoraként kapcsolatba került több magyar főúrral is, akik jelentős könyvtárat hoztak létre. Közéjük tartozik Széchényi Ferenc, akinek gyűjteményére, annak katalogizálására is hatással lehetett.

Jankovits László különleges kötet elemzésére vállalkozik: Klimó György elődje, Berényi Zsigmond (1740–1748) negyvenedik születésnapjára kézzel írt és festett ajándékkönyvet kapott egyik papjától, Juren Mártontól. Jankovits László emblematikai kalandozásra hívja az olvasót, amelynek során a Berényi család címerében szereplő mókus „nyomába eredhet”.

Szilágyi Mariann a Klimó Könyvtár állományában megtalálható magyar nyelvű nyomtatványokat kísérli meg összegyűjteni. Sorra veszi az ehhez használható katalógusokat, könyvlistákat. Alapvető forrása a már említett Koller-katalógus, amelyet elkészülte után valószínűleg 1835-ig vezettek, de a kezdetekhez képest kevéssé gondosan. Szilágyi Mariann aprólékos munkával kiszűri a többször feltüntetett munkákat, így ad végleges számot a magyar nyelvű nyomtatványokra vonatkozóan. Tanulmánya mégis onnan válik izgalmassá, ahol a Klimó Könyvtár magyar nyelvű anyagát a többi korabeli könyvtár anyagával hasonlítja össze, hiszen így kapunk valódi képet a hajdani püspöki könyvtár értékéről, a korszakban elfoglalt helyéről.

A *Klimó György* nevét viselő következő egység első tanulmánya Fejérdy András és Soós István közös munkája, ebben Klimó püspök és Giuseppe Garampi bécsi nuncius levelezésébe – legalábbis annak fő témáiba – „olvashatunk” bele, s ezen keresztül megismerhetjük a két főpap barátságának történetét is. Garampi széles körű kapcsolati rendszert alakított ki a magyar főpapokkal utazások, levelezés útján. Nincs pontos adat arra vonatkozóan, hogy Garampi és Klimó mikor kerültek egymással kapcsolatba, de az bizonyos, hogy Klimó könyvtárosa, Koller József közvetítő szerepet vállalt a két főpap között. Garampi és Klimó levelezésének témáit a szerzők öt csoportra osztják, ezek: a pécsi egyházmegye története, Pécs

szabad királyi városi rangra emelése, a pécsi egyházmegye joghatósága, Lorber Miksa egyházmegyei pap ügye, valamint Garampi és Klimó kultúrapártoló tevékenységét tükröző témák. Érdekes adatokat olvashatunk a korról, az egyház és az állam törekvéseiről. Garampi Klimó halálakor Koller Józsefet kérte meg, hogy írjon nekrológot a főpapról, ő maga pedig megjelentette a bécsi *Gazetta*-ban, és ezzel nemcsak barátjának állított emléket, hanem a tudós püspököt példaként állította a többi főpap elé.

Gózszy Zoltán tanulmányában arra vállalkozott, hogy bemutassa, milyen szempontok, vagyis stratégia szerint irányította Klimó püspökként egyházmegyéjét és főispánként a hozzá tartozó vármegyéket. Mária Teréziának fontos volt az általa kinevezett püspök-főispánok hűsége – Klimó ennek a kívánalomnak igyekezett is megfelelni. Kinevezése után megkezdte az egyházi és a világi közigazgatás konszolidációját. Egyházmegyéjében hatékonyabbá és jobb minőségűvé tette a papképzést, konzisztórium működtetéséről intézkedett, saját kancelláriát szervezett a püspökségen. Mária Terézia 1753-ban teljes körű *canonica visitatio* adott utasítást, amelyet Klimó lelkiismeretesen végre is hajtott. Világi területen erősítette a vármegyei közgyűlés szerepét, azok elnöklétében maga is részt vett. A tanulmány perspektivikus áttekintést ad a kérdésről, rávilágít a püspök átgondolt szervező tevékenységére.

Verók Attila a hallei Franckeai Alapítványok könyvtárában végzett több éves kutatómunkája első eredményeibe avatja be az olvasót. Az említett könyvtár történeti gyűjteményeiben szisztematikusan vizsgálta át az ott található portré- és térképgyűjteményt, valamint a régi könyves állományt magyar vonatkozású emlékek után kutatva. Jelen tanulmányában a Pécsre vonatkozó agyagot kategorizálja, majd ebből von le következtetést arra nézve, hogy ebben az állományban Pest, Buda, valamint a jelentősebb magyar városokhoz képest milyen mértékben jelenik meg Pécs. Plasztikusabban kirajzolódott volna a téma, ha a tanulmányhoz képmelléklet is kapcsolódik, de a kutatás összességékor talán erre is lesz mód egy későbbi kiadványban.

A tanulmánykötet utolsó fejezete *Pécs városa – a pécsi egyházmegye* téma köré csoportosul. Koller József és Dobai Székely Sámuel levelezésén keresztül mutatja be Hencz Enikő a XVIII. századi Magyarországon a tudományszervezés egyik szegmensét. Koller, akit Klimó bízott meg a pécsi egyházmegye történetének megírásával, kiterjedt levelezést folytatott a korszak jeles magyar és külföldi személyiségeivel, hogy saját levéltári és könyvtári kutatásai mellett újabb adatokat szerezzen munkájához. Így került kapcsolatban Dobai Székely Sámuellel, aki szintén jelentős kapcsolatrendszerrel rendelkezett. Hencz Enikő tanulmányából megtudjuk, hogy Dobai Székely saját könyvtárában megtalálható forrásokkal, oklevél- és levélmásolatokkal segítette a hozzá fordulókat. A szerző 39 darab, nagyjából két év alatt íródott levél vizsgálata után teszi közzé megállapításait: a levelek fő témája a pécsi püspökség története, de Dobai Székely olyan munkákról is tájékoztatta Kollert, amelyeket érdekesnek talált, de a püspökséghez nem kapcsolódtak. Koller és Dobai Székely nemcsak adatokat, tudományos híreket közölt egymással, hanem utóbbi könyveket és érmekeket is adott el Klimó püspöknek, de a részletekről nem közvetlenül a püspökkel tárgyalt, hanem Koller közvetített kettejük között. A levelekből az említetteken kívül az olvasó ráláthat egy történeti munka megírásának korabeli folyamatára és az akkori tudományos közéletre is.

Horváth István a Pécsi Papnevelő Intézet uradalmának XVIII. századi működéséről közöl értékes adatokat. Levéltári források alapján bemutatja az uradalom működésének gazdasági alapját, az alkalmazottait, azok fizetését és tevékenységét. Az adatok összegzése, elemzése után a szerző arra a következtetésre jut, hogy a Pécsi Papnevelő Intézet uradalma nem folytatott igazán termelékeny gazdálkodást, mert célja nem a nyereség, hanem az intézet fenntartása volt.

„Az exempt plébániák a területileg illetékes egyházmegye fennhatósága alól kivéve közvetlenül az esztergomi érsekhez tartoztak” – írja tanulmányában Borsy Judit. Az exempt területek plébániáinak* ellátása nehézséget jelentett a távolság és a helyismeret hiánya miatt. Ennek az ésszerűtlenségnek a felszámolására a jezsuita rend 1773-ban történt feloszlatásakor került sor. A pécsi egyházmegyében található exempt területek 1776-os átvételének előkészítéséről, majd magáról az átvételről közöl részletgazdag tanulmányt a szerző, írásához az apátságokra, plébániákra vonatkozó, igen értékes adattár is tartozik.

Tegzes Ferenc a gyükei Szent Bertalan-kápolna történetére, hitéletére vonatkozó forrásanyagot gyűjtötte össze és dolgozta fel minden részletre kiterjedő alaposan. A tanulmányt jól kiegészítik a mellékletben közölt fotók a kápolna tervrajzairól, a felszentelő püspöki miséről, a kápolna harangjáról.

Tengely Adrienn tanulmánya egy XIX. századi eseményről tudósít: a Franciaországból induló és nagy tömeget megmozgató katolikus társulat, a Boldogságos Szűz Szeplőtelen Szívének Társulata pécsi megalapításáról. A társulat 1845-ös megalakulását Scitovszky János pécsi püspök is támogatta, a belvárosi plébániatemplomban társulati oltárt állíttatott fel, sőt maga is tagja lett a társulatnak. Az ünnepélyes beiktató ünnepséget 1845. március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján tartották a belvárosi plébániatemplomban.

A *Klimo György püspök és kora* című kötet írásai témájukat tekintve nagy változatosságot mutatnak, mint ahogy a Klimó Könyvtár és az ott végzett kutatás is sokszínű. A kötet szerkezete jól átgondolt, szerkesztése körültekintő, tanulmányai új adatokat tartalmaznak, és nemcsak a szakma, hanem a helytörténet iránt érdeklődő laikusok figyelmére is számot tarthat.

(Klimo György püspök és kora. Egyház, művelődés, kultúra a 18. században. A 2010. október 14-én, Pécsen, Klimó György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett tudományos konferencia tanulmányai. Szerk. Pohánka Éva, Szilágyi Mariann. Pécs, 2011. Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, 300 p. /A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 9./)

Csóka-Jaksa Helga

* A megyés püspök joghatósága alól kivont, magasabb egyházi hatóság alá rendelt plébánia, terület. (A szerk.)